

LA TRAJECTÒRIA MEDIEVAL DE TRES CONVENTS
EMBLEMÀTICS DE VIC: SANT FRANCESC, SANTA CLARA
I NOSTRA SENYORA DEL CARME ¹

JILL R. WEBSTER

El segle XIII a la Corona d'Aragó va ser un segle d'expansió urbana i de proliferació de fundacions religioses, tant parroquials com conventuals entre les quals hi havia els convents de frares mendicants, hospitals i establiments de beneficència, com ho foren la casa per a acollir els leprosos de Vic, l'hospital fundat per Arnau de Cloquer i una capella dedicada a la Trinitat per als pobres i necessitats. Per això, la gran majoria de testaments a l'Edat Mitjana incloïa llegats als pobres de Crist, complint així amb l'obligació de cada cristià d'assistir els pobres i els que havien estat rebutjats per la societat.²

La investigació d'aquests anys requereix moltes hores de recerca

1. Dedico aquest estudi a la memòria de la senyora Ignàsia Font i Escalé qui durant gairebé tota la seva vida va dedicar molt de temps a l'Arxiu de la Catedral de Vic, i qui en el transcurs de més de vint anys em va ajudar a cercar material, em va donar suport i suggeriments i, el que és més important encara, la seva amistat. En tot moment, el seu desig va ser el d'assistir i servir els altres. Va ser una presència que no faltava mai a l'Arxiu, bé que molt humil i servicial, però amb una fe molt profunda que transpirava en tot el què feia. Tot plegat, Ignàsia era una persona que sempre recordaré amb afecte i agraïment. Que descansi en pau!

2. Vegeu EDUARD JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona, 1980, p. 87.

en els arxius però, malauradament el resultat no és sempre el que hauríem volgut, atès que la documentació sobre els mendicants és molt escassa i en això Vic no és cap excepció; tan sols és possible un acostament molt superficial a la seva història. A Vic, els documents de l'Arxiu Capitular i de l'Arxiu Municipal són els més rics en informació, complementats pels pocs que hem trobat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Certament, aquesta manca de documents conventuals ens obliga a oferir una visió de la vida conventual molt legalista, però donada la importància del tema mendicant, creiem oportú exposar el poc que hem pogut deduir d'aquesta documentació, bé que som conscients que la presència dels mendicants a Vic no sempre consistia en embolics amb el clericat o amb els veïns, ni tampoc en les malvestats que requerien la mà dura de la Justícia.

Evidentment, hauria estat interessant poder penetrar més en la seva activitat pastoral, però com que no queda evidència dels serveis que feien als fidels, ni tampoc si ajudaven els pobres i necessitats, ens hem d'accontentar a explicar el poc que sabem de l'establiment dels tres convents. No dubtem que varen canviar el panorama religiós i social de la ciutat i per això mereix la nostra consideració la poca documentació existent.

El convent de Sant Francesc va ser el primer a fundar-se a Vic, el de Santa Clara va haver d'esperar gairebé un segle més per a trobar un lloc propici per al seu monestir de clausura, i el de Nostra Senyora del Carme va ser l'últim dels tres a establir-se, de fet en un moment poc favorable, de disturbis socials, crisi econòmica i greus catàstrofes climàtiques.

En efecte, els anys de benestar no podien continuar indefinidament i després de la gran epidèmia de mitjan segle XIV Vic va experimentar uns anys molt inquietos, un contrast molt marcat amb l'esperit de gran entusiasme que rebia l'arribada dels framenors i que donava suport a l'establiment d'esglésies, convents, i fundacions benèfiques. La Catedral de Sant Pere era el centre eclesiàstic de la regió i això no va canviar amb la fundació dels convents mendicants. Junyent parla de la institució de beneficis per a sacerdots, la multiplicació d'altars a l'interior de la Catedral.³ L'Orde Hospitalari dels Cavallers del Sant Sepulcre de Jerusalem també havia fundat una casa a Vic cap al final

3. Vegeu JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 87. Basem aquesta secció sobre la situació general en el seu estudi.

del segle XII, però la seva església no havia estat atorgada pel Papa fins el 1221, quatre anys abans que els frares menors fundessin el seu convent a la ciutat.

Sabem que, inicialment, els framenors havien estat predicadors itinerants però, ben aviat, quan s'estenien fora dels límits d'Assís es féu evident que, si volien prosperar, calia tenir més estructura i, en el primer capítol general de l'any 1217, decidiren dividir l'Orde en províncies, una de les quals va ser la d'Espanya. L'any 1232, foren creades les d'Aragó, Castella i Santiago. La província d'Aragó comprenia Catalunya, Aragó, Navarra, Mallorca, València i una zona anomenada «Serrania», i la d'Aragó comptava amb cinc custòdies, una de les quals era Barcelona, i dintre d'aquesta, s'hi trobava el convent de Vic.⁴

Un document de l'època, que resulta escaient, atesta la presència d'un oratori de Sant Francesc «recentment» establert, és a dir l'any 1233, «ante Almuniam», és a dir davant del mas Almunia que, segons Junyent, va ser servit per donats, i després va ser l'origen de la llegenda «Sant Francesc s'hi moria». Probablement fou associat amb l'hospital que atenia els leprosos i empestats i es convertí, més tard, en l'Almoïna General.⁵ El mateix historiador parla de la donació feta per Felip de Mayoles i la seva dona, Berenguera, als Frares Menors, donació consistent en un terreny situat fora de les muralles, amb la condició que hi edificuessin una església i una casa «rodejada d'hort».⁶

El convent de l'Orde dels Mercedaris, en altres llocs molt significatiu a l'Edat Mitjana, fou establert a Vic per Jaume I durant l'any 1235, encara que no es mostra actiu fins gairebé vint anys més tard, i a Osona mai no va assolir la importància que tingué a les ciutats més grans com Barcelona, València o Saragossa. Diferentment dels Mercedaris, els Franciscans guanyaren ràpidament una gran popularitat entre els ciutadans i, per això no varen romandre molt de temps en el lloc primitiu, a prop del raval de Santa Eulàlia, és a dir en aquell terreny donat per Felip i Berenguera Mayoles. Abandonaren la capella que havien improvisat per traslladar-se al carrer conegut ara com el de Sant Francesc i, tot i que el trasllat va produir-se per trobar un lloc

4. WEBSTER, *Els Franciscans catalans a l'Edat Mitjana*, Pagès, Lleida, 2000, p. 43.

5. Vegeu JUNYENT, *La ciutat de Vic ...*, p. 88.

6. JUNYENT, «El monestir de Sant Francesc», *Ausa*, XXXVIII, 1961, p. 122.

més escaient en relació a la missió que estava creixent, van haver de passar molts anys per a tenir prou diners per a edificar-hi l'església.

A més de la comunitat cristiana, a Vic també n'hi va haver una de jueus, menys nombrosa que en altres ciutats de Catalunya, i que comptava tan sols amb onze famílies; no vivien en un barri tancat, sinó a l'entorn de la sinagoga, que es trobava en el carrer conegut com «call dels jueus».⁷ És remarcable que a Vic no quedi constància de la mateixa animositat entre els cristians i els jueus, però això no hauria de donar a entendre que no existís, sinó, senzillament, que no hi havia tants motius de conflictivitat entre ambdues confessions religioses com en ciutats més poblades, per exemple, Barcelona, on el call era molt més gran. En algunes circumstàncies, els conflictes entre els cristians i els jueus foren provocats pels sermons pronunciats pels Franciscans amb la intenció de convertir-los i, al mateix temps, provocar i incitar el poble cristià, el qual constantment irrompia en protestes extremadament violentes contra els jueus.⁸ Per altra banda, la predicació dels frares fou rebuda entusiàsticament pels municipis, perquè assegurava la pacificació de la ciutat en temps de disturbis i bandositats i, a l'època de Jaume I, servia per a cristianitzar les terres acabades de conquerir als musulmans.

Curiosament, tenint en compte la seva situació geogràfica, el primer document que confirma la presència dels Franciscans a la Corona d'Aragó és el que parla de la donació de terrenys per a establir la casa franciscana de Vic, sempre que els frares estiguessin sota la jurisdicció del bisbe, condició contrària a les constitucions de l'Orde de Frares Menors. Aquesta estipulació fou la causa de conflictes entre les dues branques eclesiàstiques, conflictes que acostumaven a manifestar-se entre el clericat i els frares onsevulla que aquests establien convents, i foren causats, bàsicament, per qüestions econòmiques i jurisdiccionals.⁹ Dit això, i malgrat l'acord entre la diòcesi i els frares, i la manca inicial de problemes a Vic entre ambdues branques, quan els Franciscans començaven a ser una amenaça econòmica, la pau que existia al principi no podia durar.

7. Vegeu, JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 89

8. JILL R. WEBSTER, *Els Franciscans catalans a l'Edat Mitjana*, p. 137-139.

9. WEBSTER, «The Establishment of a Modus Vivendi between the Franciscans and the Clergy: Vic – 1280-1357», *Imago Temporis Medium Aevum*, 2 (2008), p.161-175.

La popularitat dels framenors inevitablement atreia els fidels a les seves esglésies, privant les parròquies dels ingressos econòmics als quals s'havien acostumat; això provocà friccions entre ells i el clericat. Certament, tots dos exercien la mateixa missió, depenent igualment de la generositat dels mateixos fidels, i els conflictes que es produïen entre ells eren molt comprensibles. Una altra causa de conflicte entre els frares i la diòcesi va ser el costum d'enterrar ciutadans de Vic en el cementiri dels frares, pràctica que ja existia des de 1284, perquè cada enterrament valia uns quants diners i possiblement comportava un llegat testamentari del difunt a la parròquia.¹⁰

El nostre article sobre el tema econòmic entre els Franciscans i el clericat, publicat a *Imago Temporis Medium Aevum*, afegeix quatre documents relatius als conflictes entre les dues branques de l'església de Vic. El primer d'aquests documents es remunta a l'any 1283, gairebé mig segle després de l'arribada dels framenors.¹¹ No hi ha cap dubte que per al benestar de Vic era molt important que hi hagués una bona resolució de les discussions que començaven a haver-hi entre els frares i el clericat sobre els diners que cadascú esperava rebre dels fidels en recompensa dels seus serveis. La llei canònica estipulava que els frares, quan participaven en funerals o en altres oficis que tenien lloc a l'església parroquial, o quan el clericat diocesà també oficiava, podien demanar la quarta part dels diners que rebien dels interessats. No ens ha d'estranyar, llavors, que de seguida es produís un punt de contenció entre ambdós, i que el clericat diocesà no veiés de bon ull els nouvinguts que trepitjaven el seu territori, reclamant dels fidels el que abans havia estat enterament seu i que formava part de la seva base econòmica. És un tema que reapareix sovint en els llibres notariais conservats a l'Arxiu Eclesiàstic de Vic.

Això no obstant, hem de fer constar aquí una anomalia, la manca de documents sobre Vic en els registres de la Cancelleria Reial, quan, en canvi, hem trobat col·leccions de cartes molt importants per a la història d'altres convents de la Corona d'Aragó. Per què es parla tant poc del convent de Vic? No ho sabem, i tan sols podem deduir que qualsevol cosa que tingués a veure amb l'administració reial a Vic passava pels oficials de Barcelona, incloent-hi els assumptes que tenien

10. ACF, Vic, 7, f. 76v

11. WEBSTER, «The Establishment of a Modus Vivendi...», p. 161-175.

relació amb els framenors. Per això, llavors, ens manca un fons important que havíem fet servir per als primers anys d'altres convents, i no podem fer menys que refiar-nos de les referències que trobem en mans eclesiàstiques i municipals, de manera que hem de presentar així una visió parcial i enfocada localment, de les activitats dels frares.

Com ja hem assenyalat, el primer document que mostra un intent d'establir un convent de framenors en Vic és del 13 de desembre de 1225, quan Felip de Mayoles i la seva dona, Berenguera, entregaren als frares un terreny situat a la parròquia de Sant Pere de Vic, un indret que es trobava més avall de l'església de Santa Eulàlia.¹² El Pare Sanahuja explica que el Pare Aguiló, en *La província seràfica de Catalunya*, p. 22, parlava d'un llegat de l'any 1240 que feia referència als Frares Menors, afirmant que l'any 1232 l'antic convent posseïa una torre que tenia una campana molt gran amb unes efigies de framenors i el nom gravat del guardià, fra Segimon Deslledó.¹³ Dubtem de la veracitat d'aquesta referència, ja que va ser pràcticament impossible que l'any 1232 tinguessin una campana amb efigies de framenors quan encara no havien fundat el convent de forma estable. Probablement, en aquell any no tenien més que una capella molt modesta. Tampoc no hem trobat altres referències a aquell frare però, amb tot i això, no podem desmentir la seva existència per improbable que sembli, bé que no en l'efigie del 1232. Com que gairebé tota la documentació per a aquests anys ha desaparegut, tampoc no podem descartar del tot la presència de les efigies en la torre en una data posterior a 1232, encara que insistim que ens sembla molt discutible. Sigui com sigui, no podem fer altra cosa que seguir la informació que donen els testaments pel fet de ser els primers documents que tenim a la nostra disposició. Lògicament, els documents que es troben en els manuals de Vic, majoritàriament són esborranys de documents oficials i no parlen dels primers anys, atès que un gran nombre dels llegats testamentaris no podien ser efectius fins que els frares fossin establerts.

Junyent mencionava la dedicació d'un altar a Sant Francesc i l'establiment d'una llàntia perpètua per Ferrer de Gatira el 1242 i,

12. PEDRO SANAHUJA, *Historia de la seráfica provincia de Catalunya*, Barcelona, 1959, p. 48, nota 31 que edita el text del document.

13. Vegeu també WEBSTER, «L'Art Gòtic i els Framenors segons alguns documents de Barcelona i de Vic», *Ausa*, Vic, 1987, XII, p.118-119, p. 204.

més a més, l'existència d'un altre altar el 1256 dedicat a Santa Maria.¹⁴ Junyent considerava que la residència dels frares, també mencionada en el mateix testament, hauria estat provisional i molt modesta com la capella, però amb l'augment del suport que rebien els frares, haurien decidit desplaçar-se al més aviat possible a uns terrenys més adients. No sabem quan varen prendre aquesta decisió, ni si l'any 1257 ja s'havien establert a l'indret definitiu, però creiem que si no es trobaven allí aquell any, no devien tardar molt a anar-hi.

El document de 1257 és datat uns 25 anys després de la fundació del convent primitiu, i és el primer document autèntic que hem trobat on es menciona el nom d'un frare franciscà, però a mesura que es multiplicava el nombre de fidels que donava suport als Franciscans, també augmentaven els llegats testamentaris i la referència als conventuals. El testament de 1257 tenia a veure amb Pera, la que va ser dona de Guillem de Corre, i mencionava els marmessors: el clavíger de Vic, Pons de Moner, Berenguer de Sant Salvador i Bernat de Corre de Vic; aquest últim era parent del marit de la testadora.¹⁵ Actuaven amb el consell del guardià, fra Guillem de Montseny, qui, curiosament, no torna a constar en els documents.¹⁶

Certament, des d'aquella data els serveis espirituals que oferien els frares eren cada vegada més freqüents, la qual cosa constituïa un motiu de preocupació per al clero. No és cap casualitat que els quatre documents que vàrem incloure en el nostre estudi sobre el «modus vivendi» establert entre els frares i el Capítol i canonges de la Catedral de Vic, tractessin d'assumptes econòmics. L'existència de dues branques de l'església que feien tasques similars no podia deixar de causar conflictes, i aquí hem de recordar també que els Franciscans no eren els únics que havien envaït l'àmbit eclesiàstic vigatà, ja que els Mercedaris, fundats poc després dels Franciscans, també havien començat a exercir el seu apostolat a Vic l'any 1254, i endemés, tant ells com les diverses associacions benèfiques reclamaven la generositat econòmica dels ciutadans, encara que les seves constitucions els exclouïen de les baralles causades per les estipulacions del dret canònic. No podem insistir massa en la preocupació del clero, una preocupació molt comprensible, ja que cada dia veien disminuir els

14. JUNYENT, «El monestir de Sant Francesc», *Ausa*, 1961, xxxviii, p. 122.

15. ACF, Vic, 6, 1256-1257, 8 maig, 1257.

16. ACF, Vic, 6, 1256-1257, 4 novembre, 1257.

seus recursos econòmics, mentre que els dels Franciscans augmentaven considerablement.

Les referències a la construcció del convent de Sant Francesc són poques i incompletes, i sembla que els Franciscans acostumaven a dedicar-se, primer de tot, a l'establiment de l'església, l'edifici certament més important; mentrestant, els frares residien en llocs provisionals. En un estudi que vam publicar sobre l'art gòtic a Barcelona i a Vic, parlarem de la construcció dels arcs de l'església, un edifici que hauria estat esplèndid. Els frares havien pagat 100 sous per llimar les pedres i Guillem de Verdaguer i Mestre Simó de Peris prometeren a fra Guillem de Blanes, el guardià del convent en aquell temps, que farien set arcs per a l'església i, a més a més, amb els seus propis diners, traurien i llimarien les lloses. Similarment, farien servir les eines dels frares per a construir els arcs, però la consulta de la documentació existent ens suggereix que el nombre d'arcs es va haver de reduir, probablement perquè els frares no tenien prou diners per a pagar la quantitat acordada inicialment.¹⁷

Consten uns llegats testamentaris de l'any 1282, destinats a l'albergueria dels frares en els quals el nom del testador no és llegible, però creiem que el fet d'incloure diners per a la construcció d'aquella dependència significava que havien començat a construir el recinte conventual; no cal dir que no devien tenir tots els diners requerits per a acabar les obres.¹⁸ Si hem de creure les «velles memòries» mencionades per Junyent, algunes construccions imprescindibles foren acabades l'any 1270, és a dir, uns dotze anys abans del nostre document.¹⁹ Tot i que podria ser, dubtem molt que, en aquest cas, la data de les «velles memòries» sigui fiable, però tot depèn de la interpretació que donem a «construccions imprescindibles». De totes maneres, el manual de 1282 és el primer que conté una sèrie de testaments, atestant que la presència dels frares ja començava a fer-se conèixer entre els habitants. Molts dels fidels haurien assistit als sermons dramatitzats dels frares, sermons que eren molt divertits i diferents dels que predicaven els rectors parroquials que al segle XIII tenien fama de ser poc interessants.

17. WEBSTER, «L'Art Gòtic i els Framenors...», p. 122. De fet, els 50 sous mencionats eren per llimar les lloses i els 100 sous pels seus gastos.

18. ACF, Vic, Testaments 1279-1286, f.s.n.

19. JUNYENT, «El Monestir de Sant Francesc...», p. 122.

La majoria dels testaments tan sols menciona petites quantitats de diners i, en aquells anys, els testadors continuaven demanant el seu enterrament a Sant Pere de Vic, fet que sembla indicar que el cementiri dels frares no havia estat acabat encara. Aquesta hipòtesi es recolza en el document de l'any 1284 en el qual Berenguer de Mayoles elegí el cementiri dels frares per a la seva sepultura, deixant-los 200 sous però, per alguna raó no mencionada, va canviar d'idea i deixà 500 sous als frares alhora que demanava ser enterrat a Sant Pere de Vic.²⁰ Això és comprensible perquè devia témer que la mort li sobrevingués abans de ser acabat el cementiri dels frares i, malgrat la llarga tradició de donar suport als Franciscans que tenia la seva família, sucumbí a la pressió del clero diocesà, concretament el de la seva església parroquial. Es pot veure que el seu llegat devia ser una mena de compromís, perquè Berenguer no havia exclòs els frares del seu testament, fins i tot havia augmentat els diners que els havia deixat. Evidentment, no podem fer més que especular, ja que el document no ens ofereix cap més informació i, pel que hem vist, no existeixen altres documents sobre aquest assumpte.

La quantitat de llegats testamentaris a favor dels frares era cada vegada més nombrosa i l'any 1288 trobem una referència a «tortis que ardent coram sanctam», però malauradament la major part d'aquest document resulta poc llegible i poc específica.²¹ L'any 1291, Jaume Pellipar, un artesà que vivia a Vic, mencionava l'hort i el pou, coses molt importants que probablement existien des de la fundació del convent, o almenys poc després del seu establiment. De fet, l'any 1282 els frares protestaren per la construcció d'un edifici que Pere Camdeuna volia construir al costat de l'hort del convent, problema molt corrent i que havia causat protestes en altres llocs quan els edificis en qüestió violaven la intimitat del claustre dels frares; la construcció proposada a prop del convent de Barcelona va ocasionar un conflicte que es perllongà més d'un segle abans de resoldre's.²²

Els pocs documents que consten als manuals notariais a partir del final del segle XIII són els únics que tenim a la nostra disposició per a donar una idea de la vida dels frares de Vic durant els primers segles. Contenen diversos noms dels frares que residien en el convent

20. ACF, Vic, Testaments 1279-1286, f. 76r.

21. ACF, Vic, Testaments 1282-1290, f. 14r.

22. Vegeu WEBSTER, *Els franciscans catalans a l'Edat Mitjana*, p. 145-147.

de Sant Francesc, referències a enterraments en el cementiri, donacions i construcció de capelles i altars establerts dins de l'església dels frares, com els de Santa Margarida (1294), Sant Antoni (1337), i Sant Francesc (1345), però no parlen de la vida quotidiana dels conventuals. A vegades tampoc no són gaire explícits però, almenys, ens deixen seguir la trajectòria cronològica dels frares durant l'Edat Mitjana, bé que molt inadequadament. Un d'aquests documents, amb la data de l'any 1345, indica que Llorenç de Mas, clergue beneficiat a la Seu de Vic, destinava 100 sous a la taula dels Franciscans en el seu testament, dels quals hi havia 5 pitances, de 20 sous cadascuna, i 50 sous per a fer un retaule sobre l'altar de Sant Francesc. La part més interessant del testament consisteix en el desig del testador que amb un tros de roba fessin una nau de Sant Francesc amb un serafí i la vera creu; probablement amb la idea que serviria com un drap per a l'altar, o un retaule.²³ La quantitat de 50 sous sembla molt petita, i potser no va ser suficient per a fer el retaule; però podria ser que aquella suma només fos una part del preu, el qual creiem que devia ser molt més elevat.

El nombre de testaments augmentava a mesura que la pesta del segle XIV feia témer una mort imminent, però és gairebé cert que totes les deixes fetes en aquells anys no foren realitzades. Sabem que en altres èpoques els frares no rebien tots els llegats testamentaris, una conclusió impossible de confirmar, perquè no hi ha constància de documentació sobre el cobrament dels llegats. A vegades hi havia disputes amb els hereus o qualque altre impediment al cobrament de les quantitats llegades als frares i, a vegades, el llegat era molt important. Hi ha l'exemple del benefactor que deixava diners per a construir una capella, i és un dels pocs casos que podem verificar. Fos com fos, no ens sorprendria gens que en una època de tants morts i tanta tensió, molta gent devia pensar que era el moment de redactar el seu testament.

Si hem de confiar en els documents existents, la construcció d'edificis, capelles i altars dins el temple continuava lentament, en part perquè molts llegats eren de pocs diners i els recursos econòmics que tenien els frares molt escassos, però principalment perquè els framenors havien de recollir els diners sobre la marxa; no hi ha dubte que hi havia grans demores causades per la manca de recursos per a

23. ACF, Vic, Testaments 1341-1348, f. 295r.

prosseguir amb l'obra. Sabem que el claustre de l'església ja existia en 1317 però, probablement, l'havien començat a construir molts anys abans d'aquesta data.²⁴ L'any 1339, Berenguera, dona de Tomàs de Santa Eulàlia, àlies Tomàs Espaial, ciutadà de Vic, llegà 50 sous per a l'obra del dormitori dels frares.²⁵ Com que sembla poc probable que no tinguessin dormitori abans de 1339, creiem que aquesta donació hauria estat per a engrandir el que ja tenien. L'engrandiment del dormitori hauria estat necessari, no tan sols perquè el nombre de frares hauria augmentat, sinó perquè les constants epidèmies implicaven la presència de més frares malalts, i conseqüentment, la necessitat de disposar de més llits i d'una infermeria.

L'any 1348 el testament de Sanxa, dona del venerable Jaume, deixà uns draps i dotze tovalloles per al refectori dels frares, quantitat que possiblement equivalia al nombre de conventuals residents en el convent de Sant Francesc de Vic en aquell any, o potser reemplaçava draps i tovalloles que hi faltaven.²⁶ Un altre ciutadà, Pere de Cuspineda, draper de Vic, deixà 3.000 sous per a la infermeria dels frares, i suggeria que la major part de les dependències principals del convent de Sant Francesc, com la capella, el cementiri, el claustre, el dormitori, la infermeria i el menjador ja estaven enllestits o al punt de ser-ho.²⁷

Quan al seu cementiri, no sabem la data de la seva compleció, però un dels primers documents, amb data de l'any 1246, parla d'un enterrament que havia de tenir lloc en el cementiri dels frares quan la dona d'En Pere, Na Sibil·la, va demanar que després de la seva mort el seu cadàver descansés en el cementiri dels frares, cosa que sembla indicar que la família tenia una vinculació contínua amb els Franciscans.²⁸ Això no obstant, dubtem molt que el cementiri fos acabat en aquell any i, a més a més, els frares no havien construït el convent permanent l'any 1246. L'única cosa que podem suggerir és que es tractava d'un cementiri provisional, però tampoc ho creiem massa viable.

Els testaments mencionen també les confraries que estaven afiliades al convent; molts dels seus membres en la seva última voluntat

24. Vegeu JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 122.

25. ACF, Vic, Testaments 1331-1334, f. 127r.

26. ACF, Vic, Testaments 1346 a 1348, f. 219r.

27. ACF, Vic, Testaments, 1348-1356, f.11r.

28. ACF, Vic, Testaments, 12346-1348, f. 20r.

incloïen llegats als frares. Les primeres referències a les confraries que tenien alguna afiliació amb els framenors daten de l'any 1346, quan els manuals de testaments parlen de la Confraria dels Sants Eloi i Honorat. Entre els testadors, s'hi troben alguns confreres que deixaven diners a la Confraria però, curiosament, Ramon d'Olm, colteller de Vic, confrare de la mateixa confraria, no demanava ser enterrat en el cementiri dels framenors, sinó en el de la Seu de Vic. En aquest cas, els familiars de Ramon d'Olm, els quals tots estaven enterrats a Sant Pere, haurien volgut que ell mantingués el costum que tenia la família i, molt possiblement, posseïen una sepultura familiar al cementiri de la Seu. Al contrari, Bernat Clarà, veguer reial de Vic, i també membre de la Confraria dels Sants Lluís i Lluïsa, no tan sols volia que l'enterressin en el cementiri dels frares, sinó que esperava que compressin una llosa de pedra per a posar-la sobre la seva tomba, i deixava 10 sous per pagar-la.²⁹

L'any 1353, Bernat Martí, artesà de Vic, membre de la Confraria dels Sants Eloi i Honorat, ubicada també a l'església de Sant Francesc de Vic, va deixar dos sous als Franciscans, probablement per una pitança, més uns altres vint diners per a cera a la capella de la Confraria, i dos més perquè preguessin per la seva ànima.³⁰ Aquestes referències juntament amb d'altres que es troben en el mateix manual, no tan sols mostren l'existència de les confraries, sinó també la importància que havien adquirit els framenors a Vic. Va ser molt corrent a l'Edat Mitjana establir una confraria en una de les esglésies dels frares mendicants, i ens serveixen no tan sols per a conèixer els noms d'alguns ciutadans de Vic, sinó també els d'uns quants framenors perquè, de tant en tant, els confreres especificaven quins frares havien de rebre els diners que destinaven en les seves últimes voluntats.

De l'any 1406, el mateix any en què va fundar-se el convent del Carme a la capella de l'Esperança, consta un document prou interessant: Francesca, dona de Bartomeu Cadins, sastre de Vic, va demanar que fessin el seu enterrament en el convent dels Mercedaris «apud suum coram», és a dir al costat de l'altar de Sant Bartomeu, però al mateix temps hi afegí una clàusula que explicava que volia que el seu cos fos lliurat al guardià o vicari dels framenors, o als

29. ACF, Vic, Testaments 1346 a 1348, f.s.n. al començament del manual, i f. 20r.

30. ACF, Ibidem, f. 62r.

altres frares del convent de Sant Francesc, la qual cosa ens fa preguntar per què va estipular dues coses aparentment contradictòries. El llegat era complex, però semblava indicar que, a l'any 1406, els Mercedaris encara no tenien construïda la seva església definitiva, i que Na Francesca demanava ser enterrada en el cementiri dels framenors, sempre a condició que després la traslladessin a la nova església dels Mercedaris. Endemés, volia que, en el moment apropiat, els framenors lliuressin el seu cos als marmessors per a fer el trasllat a l'església dels Mercedaris.³¹ Evidentment, no volia deixar res dubtós, però no sabem si es va complir el seu desig.

Entre els altres testaments que es troben al mateix manual i, amb dates que van des de 1396 a 1414, els testadors demanaven la seva sepultura en el cementiri de Sant Francesc i, al mateix temps, deixaren diners als frares. No foren ells només els qui rebien diners dels testaments sinó també les Clarisses, les quals acabaven de donar-se a conèixer a Vic, bé que, al començament, molta gent afiliada amb Sant Clara escollia el cementiri de Sant Francesc com el seu destí final, segurament perquè les monges encara no en tenien.

Una altra ciutadana de Vic que escollia el cementiri dels framenors va ser Na Elisenda l'any 1396; ella havia estat primerament dona de Llorenç de Vilardell, parador difunt de Vic, i després de Francesc de Clos qui, quan ella féu testament, també havia mort. Na Elisenda volia que l'enterressin a prop de la capella de la beata Oliva a l'església de Sant Francesc, i deixava 22 sous per al retaule que, feia poc, havien col·locat sobre l'altar major de la mateixa església.³² No consten més referències a aquest retaule, però seria lògic concloure que es tractava d'alguna escena de la vida de la beata Oliva. El mateix testament mencionava també les menorettes i el nom d'alguns frares i, d'això deduïm que la testadora i la seva família coneixien molt bé els frares del convent de Sant Francesc i també les monges de Santa Clara. Fins i tot, era molt possible que tingués algun membre de la família que havia pres l'hàbit de Sant Francesc o de Santa Clara, situació aquesta prou corrent durant l'Edat Mitjana.

Mentrestant, la fundació del monestir femení, que havia tingut problemes per a trobar un indret adient per a la construcció de l'església i les dependències de les monges, va rebre la llum verda

31. ACF, Vic, 3535, f. 59r-v.

32. ACF, Ibidem, f. 92r.

per a poder efectuar el seu establiment. Afortunadament, el seu Arxiu s'ha conservat gràcies al fet d'haver passat al convent de Sant Domènec de Vic. No fa gaire, quan l'Orde va tancar el monestir de Vic, les monges dominicanes varen lliurar la documentació de Santa Clara a l'Arxiu Eclesiàstic de Vic. Malgrat l'existència d'aquests documents, la major part dels quals parlen de l'economia del monestir i de les propietats que tenien les clarisses a Osona, no ens ajuden massa a conèixer la vida quotidiana del monestir a l'Edat Mitjana. A diferència dels frares de Sant Francesc, la menció de les germanes en la documentació conservada en els llibres notariais de l'Arxiu Eclesiàstic és mínima, cosa que no sorprèn, ja que elles vivien en clausura i tenien poca necessitat de recórrer als notaris; és a dir, que el contacte que tenien amb els contemporanis era mínim.

La primera notícia que tenim del monestir de Santa Clara fa referència a la seva propera fundació i data de l'any 1343, però, al setembre de 1344, el papa Climent VI expedí una butlla de fundació del monestir de Santa Clara de Vic. L'Orde seria protegit per la Santa Seu, i les monges tindrien la seva residència i viurien sota la regla i protecció dels framenors.³³ El document parlava de la concessió d'un lloc per a edificar el monestir i ordenava que les monges visquessin sota clausura i observança regular. És més, hi havia una clàusula curiosa, i que potser tenia a veure amb la decadència que detectava en altres llocs: deia que tan sols unes poques monges de bona vida podien viure allí, i les novícies havien d'obeir l'abadessa i viure sota la seva direcció. L'any 1411, un pergami confirma que hi havia una comissió durant l'any 1344 integrada per fra Berenguer de Coma, custodi de la custòdia de Barcelona; fra Arnau Serra, guardià del convent dels framenors de Vic, i fra Domènec Mascaró, lector de Vic, amb el fi de tractar de la construcció del nou monestir de Santa Clara. Un altre document conservat a l'Arxiu de Santa Clara parla de la donació que els consellers de Vic varen fer d'uns prats per a edificar el monestir en el Prat de Sant Martí de Salfores (Sentfores), situat dins la parròquia de Cestanyol de Vic; el pergami portava el segell del rei Pere.³⁴ Aquests prats havien estat reservats

33. Arxiu Capitular, Vic, Arxiu de Santa Clara, Vic. A.344, Butlla de fundació de Santa Clara.

34. Arxiu de Santa Clara, A.346, 9 maig, 1346.

per a l'ús de la comunitat de la ciutat, decisió aquesta que certament havia de ser conflictiva.³⁵

Sembla que l'any 1347 hi va haver un altre intent d'establir el monestir, potser en un indret més encertat, però que tampoc no fou acceptable per a l'edificació d'un nou monestir. El cavaller Pons d'Altarriba havia posat a la disposició de les monges la capella de Santa Maria del Camí, que formava part de la seva hisenda de Sant Julià de Vilatorrada, però la varen refusar perquè era massa allunyada de la ciutat.³⁶

El bisbe i capítol de Vic continuaven protestant enèrgicament contra la fundació del monestir en el Prat de Sant Martí de Salfores, perquè en aquelles terres hi havien cultivat vinyes. Tot i això, no va poder evitar que el custodi dels framenors de Barcelona i el guardià del convent de Sant Francesc de Vic mantinguessin el seu suport per a fundar el monestir de Santa Clara, si no en aquest lloc, en un altre de més escaient.³⁷ Sobre aquest afer l'opinió del bisbe i del capítol devia pesar més que la del rei i la dels framenors, ja que l'establiment del monestir de Santa Clara havia d'esperar uns anys més fins que trobessin uns altres terrenys més acceptables per al seu establiment.

L'any 1347, el bisbe i el capítol de Vic reclamaren els diners que els frares havien considerat seus, i que requerien per pagar els deutes que havien acumulat. En efecte, el bisbe i el capítol de Vic no tenien dret a aquells diners, perquè els frares els havien rebut expressament per a pagar les despeses diàries, i d'acord amb el seu recurs en temps de dificultats, els framenors dirigien el seu clam al rei que, com gairebé sempre, es va posar al costat dels frares, confirmant el privilegi que tenien referent a la protecció reial, privilegi que, de tant en tant era renovat, i a més, la casa reial acostumava a concedir-lo a tots els Ordes mendicants.³⁸

Tenim constància d'un altre document curiós i no massa clar, redactat en presència del notari, Pere de Mas, i els framenors, Pere de Frontera, lector i Francesc Magre, en una reunió d'un consell general

35. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 123; ACA, RC 874, f. 123r i ACA 646, f. 84v.

36. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 123.

37. ACA, RC 646, f. 84v.

38. ACA, RC 648, f. 125r.

de l'any 1368. Aquest document fou emès per a acusar recepció de diners de la ciutat de Vic, és a dir, dels 50 sous de tern, com censals anuals i rendals, tot el qual atenyia la suma de 4.090 sous de Barcelona. D'aquesta quantitat, n'havien de pagar 350 sous que devia la ciutat de Vic a Santa Clara i, que per alguna raó no explicada, havia estat reduïda a 190.³⁹ A més a més, de l'any 1377 hi havia un altre pergami referit a un censal, i aparentment copiat en el monestir de Santa Clara, ostensiblement per un habitant de Camprodon, Pere de Coronela. Resulta evident que aquests documents es refereixen als anys anteriors a la fundació efectiva de Santa Clara de Vic, i l'única explicació que ens ve a la ment és la possibilitat d'haver estat recollits abans de l'establiment del monestir, però amb la intenció de fer-los servir una vegada trobats els terrenys per fer-los efectiu. Finalment, l'any 1383, és a dir, uns trenta anys més tard, les monges de Santa Clara trobaren uns terrenys per a edificar el seu monestir, el qual no va trigar en prendre forma en el barri de Puig de Reig, ara conegut com Santa Clara la Vella.⁴⁰

A l'anvers d'un pergami del segle XVIII de l'Arxiu de Santa Clara, hi hem trobat la següent nota: «An appar com se principia edificar lo monastir de Sancta Clara e com lo conseller en cap de la ciutat de Vich posà la primera pedra i après lo altre la segona pedra. E anomenats lo loch a hont és edificat 'Lo mas de Coromina' fou l'any 1383. Carta de la construcció del monestir de madona Santa Clara costà un florí portava la data del 10 de desembre de 1382.»⁴¹ Una altra nota trobada en el mateix pergami diu que la fundació no va tenir lloc segons que els havien informat. Fa menció del guardià dels framenors, fra Antoni de Vilanova i el venerable Francesc de Cuspineda, i també d'altres en referència a l'establiment del monestir en «lo mas de Coromina», que va ser el benefici que no va tenir lloc, no el monestir de Santa Clara. Tot això només serveix per a complicar l'assumpte, però no dubtem que la fundació de 1383 en el barri de Puig de Reig va anar endavant sense cap més problema.

39. AC, Vic, Arxiu de Santa Clara, 1368 Núm. 3 en Resum de les Actes, Censal. Com que manca aquest «Resum», la suma final de 25.000 sous és difícil de justificar, i per això només la mencionem en aquesta nota.

40. WEBSTER, «Afliccions a Sant Francesc i Santa Clara de Vic», *Anuario de Estudios Medievales*, Barcelona, CSIC, 1998, p. 438.

41. AC, Vic, Arxiu de Santa Clara, Vic, 1383.

Junyent atribueix l'obra al mestre Pere Aguilar, aquell que també havia obrat l'església de la Mercè, juntament amb els mestres Ferran de Meserata i Jaume Solà.⁴²

Tenint en compte la presència d'aquests pergamins, hem buscat sense èxit els esborranys dels notaris, però els primers documents que hem trobat en els llibres notariaus que tracten de l'assentament del monestir de Santa Clara, encara que confirmen que les obres del convent havien començat, no faciliten cap notícia sobre la data del començament de la construcció. De tota manera, durant els primers mesos de l'any 1389 dues ciutadanes, Francesca, dona de Pere d'Olm, teixidor de Vic, i Simona Castell, vídua de Berenguer de Carrer, de Sant Feliu de Torelló, deixaren dos sous cadascuna per a l'obra del monestir de Santa Clara «incepto prope civitatem Vicensem».⁴³ Des d'aquesta data les donacions del poble anaren augmentant, tant les de les dones com les dels homes, però la documentació conservada pels primers anys del monestir no ens ofereix gaires detalls sobre la comunitat de les clarisses, ni tampoc sobre altres aspectes de la nova fundació. Nogensmenys, tenim constància d'un document interessant que ens crida l'atenció: el 1394, Francesca, dona de Nicolau de Torrents de Vic, i confrarera de la Confraria de Sant Gabriel, deixava 5 sous per al monestir de Santa Clara.⁴⁴ El seu interès principal rau en el fet que és el primer document que hem trobat referent a una dona com a membre d'una confraria i, a més a més, que la confraria ja s'havia establert a l'església de Santa Clara. Evidentment, les confraries tenien dones i homes però, possiblement, aquesta confraria, situada en un monestir de clausura, quedava limitada a les dones. Tot plegat, planteja la qüestió de si les confraresses afiliades a una confraria a l'església de Sant Francesc, veient que la situació quedava bloquejada, insistien sobre els framenors i els consellers de la ciutat de Vic per fundar el monestir de Santa Clara.

Un pergami de 1392 parla de censals del rector de Sant Martí de Sobremunt i la missa a Santa Clara, més la pensió anual i el censal que Bernat de Conamina havia comprat per a Sor Francesca, abadessa del monestir de Santa Clara. Suposem que ella devia ser la primera abadessa del nou monestir i que, probablement, es tracta de Sor

42. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 123-124.

43. ACF, Vic, 3524, Testaments 1375-1392, f. 203r i 209r.

44. ACF, Vic, 3527, f. 154r.

Francesca Costa.⁴⁵ És molt difícil confirmar la cronologia dels primers anys, perquè manquen documents i la informació existent, a vegades, sembla contradictòria. Sabem que l'any 1394 les monges haurien fet servir una casa vora el portal de Santa Eulàlia i que tenien una capella rudimentària durant els primers anys de l'abadessa Sor Margarida Jofre. Tot això confirma l'existència del monestir durant la dècada de 1390 i, al mateix temps, ajuda a explicar la fundació de la missa diària en el nou monestir que va establir Bernat de Coromina, rector de Sant Martí de Sobremunt, i el benefici dedicat a Santa Clara que fou establert a la església de les monges.

La descripció de la ubicació del monestir torna a corroborar els documents que el situen en el mas nomenat de la Coromina, tocant a la muralla de la ciutat de Vic.⁴⁶ Junyent diu que l'església es devia assemblar a la de la Mercè i apunta l'any 1415 com la data de la seva construcció; probablement tenia una nau flanquejada de capelles, però «les obres continuaren fins el 1426, dirigides pel mestre Antoni Valls i ampliades el 1433 amb l'obra del cor i l'acabament del claustre l'any 1441.»⁴⁷ El retaule que va pintar el conegut pintor Lluís Borrassà, i que encara es troba al Museu Episcopal de Vic, fou contractat per 200 florins l'any 1415.⁴⁸ Representa Sant Francesc amb els tres Ordes Franciscans, els framenors, les clarisses i el Terç Orde, i és una de les pintures més valuoses i esplèndides de l'època.

L'Arxiu de Santa Clara també conserva pergamins dels anys 1411 a 1427, el primer dels quals és de l'any 1411, i fa referència als censals lliurats a l'abadessa Sor Gralla de Torrelles, la qual cosa suggereix que hi havia canvis d'abadessa molt sovint, possiblement en una rotació de tres o quatre anys, segons les circumstàncies del monestir.⁴⁹ El mateix any trobem un altre pergami que parla del procurador de Santa Clara reclamant la suma de 121 lliures i 10 sous que els consellers de Vic havien de pagar i que procedien de «dos establiments de terreny del monastir».⁵⁰ En aquesta ocasió, el lector, el guardià i el custodi dels framenors representaven les monges, segons consta en el

45. AC, Vic, Arxiu de Santa Clara, 1292.

46. AC, Vic, Arxiu de Santa Clara, 1394.

47. Vegeu nota 39.

48. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 124.

49. AC, Vic, Arxiu de Santa Clara 8, pergamins de 1411 a 1475, 9 agost 1411.

50. AC, Vic, *Ibidem*.

número 33 del «Resum de Actes», i la data va ser el 25 d'abril de 1346. El monestir no s'havia fundat encara, però com que la data va coincidir amb el primer intent d'establir-lo, els diners que procedien dels dos establiments devien ser censals o pensions acumulats que havien de rebre sobre aquelles propietats. No tenim més informació, però una altra possibilitat seria que els consellers havien de compensar les monges pels diners que havien pagat pels terrenys, els quals, finalment, no podien fer servir per a la nova fundació. Ens preguntem si es tracta o no dels mateixos censals i de la quantitat de diners que els framenors més tard havien reclamat com a seus.

Un altre pergami parla de la concòrdia del capítol de l'església de Vic i les monges de Santa Clara en relació al cementiri que s'havia de construir per al monestir, on tothom tenia la opció de demanar de ser-hi enterrat o, més específicament, les monges i la gent laica, però ni els framenors ni el clero tindrien el dret de ser enterrats allí, encara que aquests haguessin de celebrar les exèquies i tenir cura de l'enterrament.⁵¹ Les condicions són molt complicades però, en essència, no són massa diferents de les que pertanyien als framenors, i al moment d'arribar a l'acord entre les monges i el capítol de l'església de Vic, hi era present fra Pere Vilardell, mestre i professor de Sagrada Escriptura, i fra Joan, ministre general i custodi dels framenors de Barcelona. Les monges que assistien a la reunió capitular per firmar la concòrdia eren Sor Magdalena Jovera, vicaria del monestir, Sor Violant Cerdana, Sor Caterina Jovera i Sor Eulàlia Sayol.

En efecte, gairebé trenta anys després de l'establiment del convent, l'any 1413, els documents continuen parlant del nou convent de Santa Clara edificat a prop de Vic. En un d'aquests, hi trobem el nom de l'abadessa, Sor Maria Llobet, i la menció de les monges Sor Violant Cerdana i Sor Eulàlia Sayol, com a representants de tot el convent.⁵² Creiem que Sor Maria devia ser germana del conegut framenor Mestre Joan Llobet, al qual li varen confiar la tasca de reformar el convent de Sant Francesc de Vic.⁵³

A vegades, els framenors havien d'acceptar tasques que no els devien agradar, especialment en relació a la cura que tenien del convent

51. AC, Vic, Arxiu de Santa Clara, pergami del 16 juliol, 1411, però menciona també el 27 juliol, 1412 (pergami núm. 29).

52. ACF 757, Vic, f. 60v-61r.

53. WEBSTER, «Les afliccions...», p. 439.

de Santa Clara, on havien d'intervenir en uns casos difícils. Molt delicada va ser la notícia que Sor Eulàlia Sayol, filla d'En Pere Sayol, teixidor, havia parit o estava embarassada, i per a poder declarar si la notícia era verídica, l'abadessa, Sor Maria, la va fer sotmetre a unes proves mèdiques les quals donaren com a resultat que la monja era innocent, ja que varen comprovar que era verge.⁵⁴ Ens preguntem: per què va propagar-se aquesta infàmia? ¿Devia ser per causes personals relacionades amb la família de la noia, o enveges de les altres monges per una raó que desconeixem?

A l'Arxiu de Santa Clara, s'hi conserven tres pergamins dels anys 1424 i 1427: el 29 de març 1424, el 25 d'abril i el 25 d'agost 1427, que parlen dels censals, però donen els noms d'algunes monges. El primer document es refereix a l'abadessa, Sor Francesca Costa, possiblement la mateixa que ja havia estat abadessa uns anys abans i, com que es tracta d'una reunió capitular, apareix la llista dels noms de les altres monges que hi assistien: Sor Constança Roma, Sor Violant del Poyo, Sor Joana Torres, Sor Úrsula March, Sor Caterina Pereç, Sor Paula Pereç, Sor Sibil·la del Bosch i Sor Beatriu Plassa. El 1427, l'abadessa va ser canviada i va ser substituïda per Sor Margarida Carola; també hi havia Sor Constança Roma, Sor Francesca Costa, Sor Violant del Poyo, Sor Maria Plassa i Sor Sanxa de Malla (de la coneguda família osonenca) qui, a l'octubre de 1432, va ser vicària del monestir.⁵⁵

L'any 1425, els framenors havien de resoldre un altre assumpte contenciós, el que tenia a veure amb Sor Beatriu Plassa. Aquesta monja semblava discòrdies, zitzànies i sedicions entre les altres monges del convent de Santa Clara de Vic, comportament que hem trobat també en altres convents tant de monges com de frares, i que devia ser prou freqüent.⁵⁶ Els consellers de la ciutat volien que Sor Beatriu fos expulsada del convent i traslladada a un altre, però sembla que aquest trasllat mai no fou realitzat, perquè uns anys després tornava a estar a Vic. Aquest cas hauria estat un dels més complicats, però va resultar evident que Sor Beatriu no fou l'única monja que causava consternació al convent de Santa Clara i als consellers de la ciutat de Vic.

L'any 1448, el monestir de Santa Clara va celebrar un capítol al

54. Vegeu nota anterior.

55. AC, Vic, Arxiu de Santa Clara, Vic, 8, pergamins de 1411 a 1475, núm. 44.

56. AHM, Vic, Cartes de 1424 a 1438, fsn., 1425.

qual assistiren Sor Francesca Almara com a abadessa, Sor Constança Artigues com a vicària, Sor Joana Banyills, Sor Gabriella des Mas, Sor Elionor Pruners, i Sor Bartolomena Figuera. El tema que havien de tractar tenia relació amb els dos morabatins de terra del vigatà anomenat Pratnarbonés, que quedaven sota el domini i franc alou del monestir «ad census» de 20 sous de Barcelona.⁵⁷

Tornarem a referir-nos als últims anys de Santa Clara, però ara caldria mostrar l'impacte que va fer la fundació d'un altre convent important, el de Nostra Senyora del Carme, convent que va sobreviure a Vic fins al segle xx i que va adquirir una gran popularitat entre els ciutadans. Fins i tot va ser un símbol de la vida vigatana durant molts segles. La fundació d'un convent de monges carmelites en el segle xvii ha deixat rastres en els noms de carrers i altres llocs d'Osona.⁵⁸

Els manuals notariaus començaren a incloure llegats testamentaris a favor del Carme molt poc després de la seva fundació l'any 1406. La primera dècada del segle xv es va dedicar a la preparació de la seva missió definitiva, a la tasca de buscar diners i d'atreure el suport de la població. La comunitat no va ser en cap moment gaire nombrosa, però és impossible de donar una xifra exacta dels residents del convent, atès que se suposa que cada convent devia tenir germans laics que intervenien poc en els assumptes econòmics. És més, els documents conservats parlen dels que assistien als capítols, actuaven de procuradors o s'ocupaven en alguna tasca pública, però es mencionen poques vegades les activitats espirituals dels religiosos. Això no obstant, sabem que nou frares assistiren al capítol conventual de Barcelona l'any 1408, i probablement, cinc d'aquests eren originaris de Vic. Aquesta conclusió es basa en els altres documents sobre la casa de Vic i en els capítols que tractaven d'assumptes econòmics en els quals el nombre de conventuals que hi assistien era sempre de cinc.

Podríem dir que els primers anys del convent foren similars als del convent de Sant Francesc; els Carmelites, com els framenors, iniciaren el seu apostolat en uns terrenys provisionals i es traslladaren quan tingueren prou suport econòmic per a construir el monestir definitiu. És curiós que, malgrat les pestilències, pertorbacions polítiques i socials que afectaren la ciutat de Vic al final del segle xiv,

57. AC, Vic, Arxiu de Santa Clara, pergami núm. 36B, 3 febrer, 1448

58. El Monestir de la Presentació de les monges carmelites fou tancat l'any 2007 i les monges que quedaren foren traslladades als monestirs de Barcelona i de Tàrraga.

fos possible emprendre les dues noves iniciatives importants: el monestir de Santa Clara, l'any 1383, i Nostra Senyora del Carme l'any 1406.

Primerament, els frares del Carme s'establiren a la Capella de l'Esperança de la parròquia de Gurb.⁵⁹ Pere de Preixana, del Mas Preixana de Dalt, situat en aquella parròquia i, aparentment inspirat per la seva devoció a la Verge de l'Esperança, va fer construir la capella amb la idea d'oferir-la als Carmelites. Com que aquests darrers havien tingut moltes dificultats per a trobar uns terrenys apropiats a Vic, es posaren d'acord amb Pere de Preixana per a fundar el convent a la capella que ell havia fet construir, però amb la condició imposada per la ciutat que la capella quedés propietat municipal per sempre. Així, els Carmelites pagaven un cens anual al rector de Gurb, més altres censos relacionats amb els drets de la Seu.⁶⁰ La llicència que vam publicar en un estudi anterior especifica més detalladament les condicions sobre les quals els Carmelites podien fundar el seu convent.⁶¹

Des de l'any 1406 abunden les referències als frares del Carme en els llibres notariais i, igual que s'esdevé amb els documents relacionats amb els Franciscans i les Clarisses, la major part tracten de donacions, censals, propietats i altres qüestions que tenien a veure amb la seva economia. Poc després de la fundació del convent i, concretament, a l'abril de 1408, trobem el primer document notarial que esmenta frares del Carme: fra Berenguer Moner, que actuava com a procurador econòmic per Dona Caterina, viuda del fuster vigatà, fra Joan Massot, que oficiava com a lector del convent, i en absència del prior fra Francesc Paquet, el vicari que el substituïa.⁶² D'aquest document, en podríem deduir que fra Francesc va ser el primer prior del convent del Carme de Vic, perquè, l'any 1394, havia estat a Girona com a prior i es traslladà a Vic una vegada que fou establert el nou convent.⁶³

Els primers anys del convent de Nostra Senyora del Carme de Vic

59. Vegeu WEBSTER, «Notes sobre la vida carmelitana de Vic al segle XV», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, p. 1063-1072, 26, Barcelona, 2005.

60. ACF, Vic, 698, fsn, 9 novembre, 1419.

61. Vegeu WEBSTER, «Notes sobre la vida carmelitana...», p. 1068-1072.

62. ACF, Vic, 747, 1408-1409, fsn.

63. Vegeu WEBSTER, «Notes sobre la vida carmelitana...», p. 1065.

no degueren ser fàcils, si tenim en compte que el monestir de Santa Clara acabava de construir-se i el poble de Vic havia de donar suport als quatre convents mendicants i les altres fundacions religioses i benèfiques, cosa molt difícil, perquè la ciutat encara estava patint la crisi econòmica que vingué després de la Pesta de mitjan segle XIV, a més de la sèrie de rebrots de l'epidèmia que havia devastat tot Catalunya durant aquells anys. Els efectes de la gran mortaldat també tingueren una repercussió psicològica entre la població, la qual temia la mort, no sense motiu, si es produïen encara més rebrots de l'epidèmia. En conseqüència, tal com va passar durant l'any 1348, hi va haver un augment de llegats testamentaris, un augment que, teòricament, podia beneficiar les noves fundacions, per bé que no podem descartar que molts dels dits llegats mai no varen efectuar-se.

No hi ha cap dubte que la gran incidència de la mort durant el segle XIV havia afectat durament el benestar de la població de Vic, i a més la ciutat tenia problemes polítics i socials, en part producte de les crisis que l'havien sacsejat sense pietat. Però això no obstant, tots tres convents, Sant Francesc, Santa Clara i Nostra Senyora del Carme continuaven rebent el suport del poble de diverses maneres: amb diners, amb donacions de terrenys, amb la participació en gremis i confraries, i en tot el que podien. Probablement, els habitants de Vic creïen, com els consellers, que la presència dels frares amb les seves pregàries i intercessions, mitigaria els mals que havien sofert, i que continuaven sense aturador.

En aquells anys, la ciutat de Vic es caracteritzava per una dualitat social que dividia la població en dos bàndols, les activitats malèfiques dels quals torbaven la pau: el dels Malla, també conegut com el bàndol reial, i el dels Montcada.⁶⁴ Les bandositats i hostilitats, delictes i excessos comesos durant l'última dècada del segle XIV requerien la pacificació del rei Martí, però, malgrat l'esperança que la intervenció del rei despertava, no va ser suficient per a posar fi als rebomboris i, en efecte l'any 1401 va ser marcat per l'assassinat de dos membres de cadascun dels bàndols, Pere Mir i Roger de Malla; aquests dos morts serviren per a encendre de nou els seus partidaris. Evidentment, no escau d'explicar aquí detalladament les causes d'aquestes bregues que no tenien res a veure amb els Ordes religiosos, però volem tan sols

64. Vegeu JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 132-138.

indicar que el moment que havien escollit els Carmelites per establir el seu convent definitiu no va ser un dels més propicis. A més, la pobresa sempre era un factor en la vida carmelitana, ja que mai no varen rebre la mateixa quantitat de diners que els framenors, situació aquesta que no resulta sorprenent, donat el caràcter de la missió dels frares del Carme. Tenien menys contactes amb els seus contemporanis i indubtablement no hi havia tants conventuals però, tot i això, l'acolliment que varen rebre sempre era molt calorós.

Molt poc després de la seva fundació a la capella de l'Esperança, els Carmelites es trobaven amb la necessitat de cercar uns terrenys més grans i era evident que la missió carmelitana havia començat molt positivament un apostolat va durar molts anys a Vic. Igual que els altres frares, el govern municipal els rebia amb molt d'entusiasme i els donava suport, sempre amb l'esperança que la seva presència resultés beneficiosa per a la ciutat i que els frares poguessin contribuir a la pau i a la prosperitat dels habitants de Vic. En efecte, al segle xv els Carmelites havien reemplaçat els Franciscans en el cor del poble, probablement perquè els framenors havien començat a tenir problemes morals i l'apostolat dels frares del Carme era nou i diferent.

El suport que rebien els tres convents no volia dir que hagués minvat hegemonia de què sempre havia gaudit la Catedral de Vic, la qual continuava rebent llegats i donacions durant els últims anys de l'Edat Mitjana, cosa que va permetre que s'hi fes una sèrie d'obres, moltes de les quals foren iniciades o perfeccionades al final del segle xiv: la galeria, algunes capelles, els claustres i altres millores. El llegat de 20 sous que va instituir Clara, dona del venerable Jaume de Calvície, jurisperit de Vic, en la seva última voluntat, de l'any 1404, va ser per a fer un retaule dedicat a Sant Miquel i col·locat a la capella del mateix nom ubicada a la Catedral.⁶⁵ Junyent considerava que durant l'Edat Mitjana les obres més importants foren empreses a la catedral, però creiem que no podríem ometre la construcció dels edificis del convent del Carme, l'establiment del monestir de Santa Clara, el trasllat dels Mercedaris i les altres fundacions benèfiques que caracteritzaren el final del segle xiv i el començament del xv, totes obres de gran magnitud.⁶⁶

Afortunadament, al començament del segle xv tenim un altre fons

65. ACF, Vic, 3537, f. 14v-17r.

66. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 123-124; 158-160.

documental que ens ofereix una perspectiva diferent sobre la vida vigatana: són les cartes dels consellers que es conserven a l'Arxiu Municipal i que manifesten plenament la preocupació del Municipi de Vic per l'estat d'intranquil·litat en què es trobava la ciutat. Una de les primeres intervencions en la vida dels Carmelites està registrada a la carta del 18 de maig de 1413, dirigida al prior provincial o al seu vicari, amb ocasió del capítol que l'Orde celebrava a Peralada. A continuació, reproduïm una part de la carta de 1413: «Religiosos senyors ajustats en lo present capítol(l) nos portants càrrech e jou de la ciutat de vic e dels singulars de aquella cobriam ardentment devoció aquí ésser radicada e multiplicada per devots religiosos qui solament vuy son mestres de administrar spiritual vianda, per la qual devoció los pobles són fets obedients, e conservar pau molt nessasaria en aquesta ciutat.» Prossegueixen dient que la seva experiència demostrava que predicacions i confessions, solemnitat d'oficis i bons exemples com aleshores donaven els Carmelites asseguraven la prosperitat i la pau de la ciutat, i per això el municipi demanava que l'Orde hi deixés estar «los vuy presadents», és a dir, el prior i els altres oficials del convent del Carme que en aquell moment es trobaven a Vic.

Certament, no hi havia cap dubte que els consellers de Vic tenien la convicció que la predicació i les confessions, juntament amb la solemnitat dels oficis i els bons exemples, podrien resultar molt positius per la moralitat de la ciutat. A més a més, testificaven el bon regiment que sempre havia caracteritzat la vida del convent del Carme, mercès als frares de vida exemplar que hi residien, i insistien que volien que aquells conventuals es quedessin a Vic per al bé de la ciutat.

En efecte, l'actitud dels consellers no va ser fora del normal, atès que durant tota l'Edat Mitjana els regidors solien demanar la intervenció dels Ordes religiosos en èpoques d'inundacions, terratrèmols, plagues de llagostes o rebomboris socials, situacions dramàtiques que varen afligir el poble de Catalunya al final del segle XIV i durant el XV. Sabem que els terratrèmols dels anys 1427 a 1429 varen causar moltes morts i danys materials, per això l'any 1429, els Frares menors i els Carmelites devien demanar ajuda al municipi de Vic, ja que reberen subvencions per a mitigar la gran indigència dels Ordes religiosos, una gràcia especial que els consellers els varen acordar.⁶⁷

67. AHM, Vic, Acords, Llibre I, f. 75r, 79r, 105r.

Les peticions d'ajuda dels religiosos als consellers no es feien sense condicions: és a dir, que el municipi, a canvi de l'ajuda que donava, esperava tenir influència en els nomenaments que feien els framenors i els Carmelites en els seus capítols generals. Igualment, esperaven influir els Carmelites en el capítol tingut a Peralada l'any 1413.⁶⁸ De fet, aquests nomenaments no tenien res a veure amb el Municipi, ja que cada Orde determinava quins frares havien d'exercir els oficis de guardià i de prior, i a quins convents havien d'anar. Malgrat això, encara que no els pertanyia intervenir en els assumptes interns dels Ordes religiosos, els consellers insistien en les seves peticions, tot esperant que les predicacions dels religiosos tinguessin efecte i que atuessin les afliccions que torbaven la serenitat de la ciutat de Vic.

No prou contents amb la intervenció en els nomenaments de càrrecs als convents de Vic, els consellers esperaven que els Carmelites reunits en el seu capítol a Peralada, l'any 1413, tinguessin pietat d'ells.⁶⁹ El llenguatge emprat en aquesta carta solia ser el que acostumaven a fer servir en situacions semblants, confiant que tindria més o menys influència sobre els qui dirigien el Capítol i així resultaria profitós. Certament, no hi ha manera de comprovar-ho, però, molt probablement, alguns dels priors i guardians que tant elogiaven eren nadius de Vic o dels pobles de l'entorn.

Durant tot aquest temps, la construcció del convent del Carme en el nou lloc de Torrent del Prat continuava endavant; l'any 1418, pagaren 10 lliures i 10 sous per les teules de l'església i per la residència i, dos anys més tard, aixecaren els murs de la clausura del convent, posant així fi a la construcció bàsica del seu recinte conventual.⁷⁰ A diferència de moltes empreses dels framenors començades en una època més pròspera, els primers anys de l'estada dels Carmelites a Vic es caracteritzaren per les complicacions per a instal·lar-se definitivament. Hi havia menys possibilitat de recollir diners a causa de la crisi econòmica i també la presència d'altres Ordes, com els Franciscans, els Mercedaris i les Clarisses complicava l'assumpte, perquè feia anys que els frares residien a Vic i, en canvi, les monges acabaven d'establir-se a Osona.

68. AHM, Vic, Cartes de 1424 a 1438, fsn.

69. AHM, *Ibidem*.

70. Per a aquesta secció, vegeu WEBSTER, «Notes sobre la vida carmelitana...», p.1066-1067.

Si hem de confiar en els documents dels notaris, les referències a les activitats dels frares del Carme, bé que freqüents des de la seva instal·lació a la capella de l'Esperança, a Gurb, encara augmentaren durant els anys 1411 a 1418, quan es devien preparar per establir el convent permanent al nou indret del Torrent de Prat. De l'any 1419, molt poc després del trasllat, existeix un document que parla de la venda de la casa de Pere de Preixana, l'home que feia construir la capella de l'Esperança, i de Pere Soler, el capellà que hi tenia un benefici, probablement germà del rector, Joan de Soler.⁷¹ Aquestes dades serveixen per a confirmar la retirada dels frares de Gurb l'any anterior, però, lamentablement, no existeix cap documentació sobre els detalls de la construcció del nou convent. Entre les raons que tenien per a anar-se'n de Gurb, s'hi troben el caràcter provisional del lloc i la necessitat de tenir més espai, però potser encara va comptar més el fet que no se'ls permetia edificar allí una residència conventual, i els frares havien de viure en unes cases a prop de l'absis de la catedral, bastant lluny de la capella i, per això, molt poc pràctica per a poder complir la seva missió.⁷² L'any 1418, la ciutat havia obtingut la permuta d'aquestes cases amb unes cases situades al carrer de Gurb, però, com que foren destinades a la fundació d'un hospital, va ser impossible que els Carmelites hi edificuessin un convent permanent.

L'Orde de Nostre Senyora del Carme tenia una missió més contemplativa que la dels framenors i, per això, havia de procedir més lentament que els Franciscans, ja que trigaven més a obtenir suport. De la mateixa manera s'esdevenia amb les obres que havien contractat, en les quals els obrers no sempre complien. Hem trobat un exemple de retard o oblit d'un argenter de Barcelona, Nadal Salvans, al qual l'any 1420 li encarregaren una custòdia per al Santíssim Sagrament, i per la qual ell havia rebut tres marcs d'or, una suma considerable. L'argenter va cobrar, però no va fer la custòdia i la pobresa dels frares no els podia permetre de sofrir tal pèrdua i van haver de recórrer al nomenament d'un procurador per a recuperar els diners. La documentació existent no ens explica si els frares varen reeixir a recuperar el tres marcs d'or, ni tampoc si varen contractar un altre argenter per fer la custòdia. Creiem que l'actitud de l'argenter es podria considerar simbòlica de les dificultats econòmiques de

71. ACF, Vic, 698, 9 novembre, 1419.

72. Vegeu JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 159.

l'època, perquè molt probablement ell havia fet servir els diners que li havien avançat els Carmelites per executar altres encàrrecs que tenia entre mans, potser amb la intenció de fer la custòdia més tard, però les circumstàncies no li ho havien permès. No dubtem que el costum de començar diverses obres a la vegada era tan habitual a l'Edat Mitjana com avui, i que els operaris actuaven així per assegurar-se prou feina per poder tirar endavant. L'obra en els nous terrenys avançava molt lentament i mentre no començava la construcció de l'església, un temple molt semblant al dels Framenors i Mercedaris, els frares havien de fer servir una capella situada en una planta d'una casa particular.

Mentre s'anava aixecant l'església, en el transcurs dels anys que durava a la construcció, els Carmelites aprofitaven el temps per apropar-se a la gent, però la poca tranquil·litat que existia al començament del segle xv no els ajudava gens, ja que la preocupació de tothom per la tranquil·litat i seguretat de la vida diària, i la necessitat de tenir prou diners per a tirar endavant, deixava poc temps o mitjans als frares. La ciutat, en un esforç per a restablir la prosperitat, va demanar l'ajuda de sant Vicenç Ferrer, conegut per la seva habilitat per a pacificar enrenous. Així, assabentats que sant Vicenç es trobava a Girona, els consellers se li adreçaren tot demanant-li que volgués posar pau a Vic i reconciliar la gent que estava en discòrdia a causa dels bàndols que havien dividit els ciutadans. Durant el mes de maig de 1409, el Sant es trobava a Vic, on va predicar un sermó que fou escoltat per una multitud de «nou a deu mil persones», totes congregades a la plaça major. El resultat immediat del seu sermó fou l'acte de reconciliació pública «en el qual els enemics renunciaren immediatament «a qualsevulla venjança per les injúries que tinguessin rebudes».⁷³ La gent venia de tots els pobles de la comarca d'Osona i, fins i tot, els que havien fet homicidis foren perdonats, i la pau de sant Vicenç posà fre a les hostilitats, encara que la tranquil·litat aconseguida fou de curta durada.

Certament, l'ambient intranquil que regnava a Vic al segle xv tenia molta relació amb la penúria que sofria la ciutat i que afectava d'una manera o d'una altra tots els Ordes religiosos, i no dubtem que fins a un cert punt explica el comportament d'alguns eclesiàstics. No

73. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p.140.

tenim documentació sobre Vic que parli de la manca de vocacions, però és ben sabut que no tots els conventuals tenien inclinació espiritual, i que els seus motius per a prendre l'hàbit eren molt diversos. Sovint, en temps de dificultats econòmiques va ser la pobresa de la família que els va fer optar per la vida religiosa i, malgrat el fet que els frares de Vic al segle xv sempre vivien constantment en un estat de fretura, sempre hi havia l'esperança que la vida del convent seria millor i que, al menys, tindrien l'habitatge assegurat. Lògicament, alguns dels frares que no tenien vocació i que havien escollit la vida religiosa per a viure més còmodament, mai no pogueren adaptar-se a la disciplina del convent, la qual cosa explica, potser, el cas del desembre de 1430 quan alguns framenors robaren el seu convent.

Sobre la qüestió de la penúria dels convents, hem trobat en els «Acords» municipals dels consellers de l'any 1429 la menció d'una qüestió que tenia a veure amb els framenors els quals, segons els consellers, vivien molt pobrament, i citem: «posat en fort gran inòpia e fretura, e tal que vuy no poden sostentar lur vida», tornant a dir el mateix any que «els monestirs de Frares Menors e del Carme [havien] gran indigència».⁷⁴ Els consellers en aquestes ocasions acordaren donar les subvencions habituals que, en el cas dels framenors, eren «dos sachs de forment, cascú de tres quartanes per sustentació del dit monastir», i per als Carmelites «la caritat acostumada de special gracia a obs de les veremes». No sabem quants frares hi havia a cada convent, però sospitem que tenien poc menjar durant aquestes temporades d'escassetat i, probablement, això feia augmentar les tensions que existien.

Els tres convents mencionats tampoc no eren els únics que necessitaven el suport del poble de Vic, atès que hi havia altres fundacions meritòries com, per exemple, l'hospital d'En Cloquer fundat al segle XIII, la capella dedicada a la Trinitat que recollia els pobres i necessitats, i l'Almoina General.⁷⁵ Tots ells tenien més d'un segle d'existència i una llarga tradició al servei del poble; també hi havia el convent de les monges de Santa Margarida de l'Orde de Sant Agustí que havia traslladat el seu convent a Vic l'any 1306, atès que les monges no podien continuar a viure enmig del camp a Vila-seca, del terme de Sant Martí Ses Corts, pels perills que comportava.⁷⁶

74. AHM, Vic, Acords, 1424 a 1431, f.75r, 79r, 4 maig i 20 novembre, 1429.

75. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p. 79 i 88.

76. JUNYENT, *Ibidem*, p. 122.

Els testaments, com sempre, mostren la diversitat d'afiliació dels ciutadans però, tot i que la lleialtat del poble de Vic envers la missió mendicant seguia ininterrompuda, és evident que els ciutadans tendien a favorejar els carmelites durant el segle xv. Això no vol dir que haguessin oblidat els framenors, ni que ignoressin la presència de les Menorettes, però potser veien amb més bons ulls l'obra dels frares del Carme, que aparentment, no manifestaven els conflictes que torbaven la vida dels framenors. Evidentment, malgrat la disminució dels llegats als Franciscans, en consten alguns d'importància, com les obres d'art que adornaven l'església.

En el nostre estudi sobre els pintors catalans de l'Edat Mitjana manifestàvem el continuat interès que demostrava el poble en el benestar i desenvolupament de l'església de Sant Francesc, un exemple del qual fou el contracte de l'any 1405 que signaven amb el pintor, Nicolau Verdera, per a pintar un retaule per l'església del convent de Sant Francesc de Vic.⁷⁷ Igualment, durant l'any 1406 la confraria de Sant Lluc i Santa Llúcia rebé 58 sous 3 diners de Barcelona del testament de Bernat Claret, que havia estat procurador dels framenors, per a pagar el retaule o «espectacle» «sive Spectaculi» per a posar a l'altar dels dos sants. Bernat Claret va morir l'any següent i creiem que aquesta vegada els frares rebien els diners testats, encara que no hi ha constància de cap document que ho confirmi i, com ja hem indicat, en diverses ocasions molts llegats testamentaris mai no arribaren a les mans dels seus destinataris, per manca de diners o per conflictes amb els hereus.

Hem vist que les cartes dels consellers escrites en el segle xv ens havien facilitat informació sobre l'estat dels convents mendicants, els quals malgrat la seva pobresa i les dificultats internes que sofrien alguns dels convents, en opinió del municipi de Vic, les seves pregàries podien ajudar a millorar la situació social, situació que no feia altra cosa que empitjorar, i que semblava ser impossible de rectificar. Així, els consellers decidiren demanar auxili a fora, i fer anar a Vic un frare distingit per les seves predicacions, Mestre Mateu Agrigent (de Sicília). Les Ordenances establertes per Mestre Mateu eren semblants a les paus de fra Vicenç, i com aquest darrer, també predicava en diversos llocs amb motiu de restaurar la pau i tranquil·litat.⁷⁸ En efecte, va

77. WEBSTER, «Nicolau Verdera de Vic i altres pintors catalans de l'Edat Mitjana», *AUSA*, xvii, Vic, 138, 1997, p. 269-275, p. 269 i nota 1.

78. AHM, Vic, Cartes 1424 a 1428, fsn, 18 maig, 1427.

visitar la ciutat de Vic cap a l'entorn de l'any 1428, i les dues cartes que els consellers dirigiren a Mestre Pere Vilardell del convent de Sant Francesc de Vic, demanant la seva presència, clarifiquen molt bé la gran preocupació que tenia el municipi davant de la gravetat de la situació amb la que s'enfrontaven diàriament a Vic.⁷⁹ La carta, com sempre, va demanar que els framenors preguessin per Vic a la hora de la seva tribulació i, concretament, que en les seves pregàries demanessin la fi dels terratrèmols que no deixaven d'afligir la zona.⁸⁰ Els consellers feien recordar les regles especials establertes per fra Vicenç durant la seva visita, i en els anys després de la seva visita, va resultar evident que la pobresa de la ciutat havia augmentat. Probablement, l'extrema pobresa del poble i, els efectes dels terratrèmols i altres problemes havien fet que la situació hagués esdevingut molt més intranquil·la que feia uns vint o trenta anys. A més a més, no dubtem que això va contribuir a la degeneració de costums al convent de Sant Francesc, i el mal comportament d'alguns framenors que robaven joies del seu convent. Fins i tot, un framenor va prendre una custòdia, un peu de la vera Creu i unes canadelles d'argent, segurament amb la intenció de vendre-les i posar fi a la seva vida conventual. Els consellers lamentaren que tal cosa pogués passar en un monestir tan antic, i reclamaven la cooperació del guardià del convent de Sant Francesc a fi de descobrir els culpables i administrar-los justícia. En temps de penúria, incidents com aquest es feien amb més freqüència, sense dubte perquè alguns dels frares que havien pres l'hàbit sense vocació veien la seva oportunitat de fugir d'una vida insuportable.

El 7 d'agost de l'any 1430, fra Pere Riera, àlies Clot, fra Bernat Bossagòs, fra Jaume Closa i fra Pere Figuera, amb el consentiment del guardià, fra Francesc Orriols, prometeren i es posaren d'acord per a garantir que fra Pere Amat, que els havia robat, no s'absentés de Vic ni dels seus suburbis sense el permís del guardià ni dels consellers, Salvador de Terrers i Francesc de Campferran, els quals acordaren lliurar-lo al guardià. Els frares volien que retornés tots els diners que va prendre del convent, i Pere Oromir prometé a Salvador de Terrers i a Francesc de Campferran que el frare tornaria a Vic al mes d'agost, i que també restituiria els vint florins d'or que va prendre del

79. AHM, Vic, Cartes 1424 a 1428, fsn, 25 maig, 1427.

80. AHM, Ibidem.

convent.⁸¹ Aquell mateix dia, fra Pere Amat estava pres i, probablement devia ser la mateixa persona que va prendre les altres joies, per bé que no són esmentades en el document.⁸²

Als Carmelites també els mancaven diners i l'any 1432 havien de traslladar-se a parròquies fora de Vic per a prestar els seus serveis. Ara bé, tot i la pobresa que patien, sembla que no tenien tants problemes interns com els Franciscans, i que tots els frares estaven concentrats a establir fermament la seva missió, la qual feia poc que havia començat a Vic. Els consellers, cada vegada més preocupats pels disturbis causats pels ciutadans incontrolats demanaren, una vegada més, la intervenció del franciscà fra Mateu d' Agrigent per pacificar-los.⁸³

Certament, no eren solament els llecs els qui preocupaven als consellers, sinó que el convent de Franciscans es va dividir a causa dels seus propis problemes, els quals, segons ells, foren causats per la vinguda d'alguns «freres-lladres» com aquell que havia pres les joies del convent. És aquí on tornem a constatar un augment de la intervenció dels consellers en els afers dels framenors, ja que l'any 1433 reclamaven bons frares, bons predicadors i, especialment, demanaven que fra Pere Riera romangués a Vic i no fos traslladat a un altre convent. Al·legaven, també, que els frares no els havien consultat sobre la destinació dels predicadors i, com si de fet caigués dins la seva jurisdicció, expressaven el seu disgust per la manera de procedir dels framenors. Els frares no tenien cap obligació de consultar els consellers sobre cada trasllat d'un frare, però malgrat això, resulta evident que, durant tot el segle xv, el municipi reivindicava seva intervenció en el nomenament del guardià, del lector i dels altres ministres Franciscans. Quan hi havia frares que causaven disturbis, robaven el convent o s'entremetien en afers foscos, els consellers assumien la responsabilitat de reprendre el convent i demanar que els malfactors fossin enviats a un altre convent. Com era d'esperar, aquesta intervenció en la vida conventual no era sempre acceptada positivament pels frares i, molt sovint o gairebé sempre, no feien cas de les recomanacions del consellers, i continuaven fent nomenaments d'acord amb la decisió del capítol general o provincial.

L'any 1450, quan la situació havia empitjorat encara més, els

81. ACF, Vic, 738, f. 107r, 21 agost 1430.

82. ACF, Vic 738, f. 162r, 7 agost 1430.

83. AHM, Vic, Cartes 1424 a 1438, fsn.17 maig 1430.

consellers tornaren a escriure a fra Joan Llobet per dir-li: «Tots nosaltres e aquesta ciutat e les ànimes de cascuns som posats en extrema ansietat, congoixa, passió, torbació e tribulació... per la frustració feta, e per gran temps continuada dels oficis e viandes divinals e per vostra absència...»⁸⁴ Els consellers tornaren a escriure una altra carta al custodi del convent de fra menors de Barcelona, fra Antoni Alemany, insistint que fes tornar fra Joan Llobet, perquè el convent de Sant Francesc, com tota la ciutat de Vic, estava en «perill e tribulació», i deien que lamentablement qui n'era el guardià, fra Pere Riera, era «molt indispost a tal càrrec». Evidentment, fra Pere no va resultar tan eficaç en la resolució dels problemes que el convent havia d'afrontar i, naturalment, quedaren desil·lusionats per la seva incapacitat. L'any 1452, una altra carta adreçada a fra Joan Llobet deia que «dit monestir era vingut en punt de total destrucció».⁸⁵ Llegint entre línies, es veu com parlaven ni del recinte conventual, ni de la seva pobresa, sinó de la poca moralitat i decadència en la vida espiritual dels frares, molts dels quals, seduïts per la vida seglar, ja havien deixat del tot l'espiritualitat franciscana i s'havien decantat per una vida que es diferenciava molt poc de la dels seus contemporanis seculars.

Certament, el convent de Sant Francesc havia tingut molts problemes, tan econòmics com morals, però el fet que els consellers acostumessin a escriure cartes d'aquest tipus quan volien que un frare determinat romangués o tornés al convent de Sant Francesc, sembla suggerir que l'estat del convent llavors, tenia poc a veure amb els anys del seu esplendor. En la carta citada i dirigida a fra Jaume Des Solà, ministre provincial de la província d'Aragó, els consellers demanaven que tornés fra Joan Llobet, el qual amb les seves predicacions i doctrina havia enlluminat la ciutat de Vic. A la data de la carta, Mestre Llobet es trobava a Barcelona i tan ocupat que els consellers no l'havien pogut trobar. Però, Mestre Llobet no era l'únic frare que reclamaven, ja que demanaven també que fra Joan Morató continués a Vic com a lector de la Seu, igual que volien que anomenessin un bon guardià i altres frares de vida exemplar per a servir d'exemple a la Seu i el poble.⁸⁶

84. AHM, Vic, Cartes de 1450 a 1458, fsn. 12 agost 1450. Hi hem modificat l'ortografia.

85. AHM, Vic, Cartes 2, 1450 a 1458, 11 gener 1452.

86. AHM, Vic, Cartes 2, 1450 a 1458, 21 juliol 1452.

Les cartes escrites pels consellers amb peticions similars continuaven sent dirigides als frares i fins i tot parlaven «de la potestat infernal» i «lo enamich de humana natura» que havien «inflamats los coratges» a la destrucció total de la ciutat de Vic, referint-se a les bandositats i problemes socials, fets que uns bons frares podrien alleujar. Aquestes cartes dels consellers escrites tant als framenors com als Carmelites exageraven molt la situació amb les al·lusions als poders que vivien en les tenebres, i insistien que frares de vida santa podrien restablir la pau on regnava la discòrdia.

No ens estranya que els consellers volguessin frares de vida exemplar, donat que els convents no pogueren escapar al descens de moralitat que penetrava en molts terrenys de la vida vigatana i que es materialitzava, per exemple, en la ratxa de furts i crims que torbava el poble en general. Aquestes cartes mostren una certa desesperació pel que fa a l'estat de la ciutat de Vic i probablement l'única solució que veien els consellers era el restabliment de l'espiritualitat de la gent, ajudada per bons predicadors que fessin una crida als seus fidels a la restauració de la pau i la tranquil·litat que tant enyoraven.

En el mateix convent de Sant Francesc, hi existia una contínua degeneració de costums, la qual cosa explica el clam constant perquè els millors frares es quedessin a Vic o tornessin, d'allí on estiguessin, al convent de Sant Francesc. Però, malgrat tots els esforços dels consellers, la situació no millorava, i l'any 1458 els framenors foren víctimes d'un altre robatori de vestidures, llibres i joies de gran valor. El robatori s'havia esdevingut quan els frares no eren al convent, vuit dies abans de la data del document. Es veu que algú havia vist els lladres amb «grans fardells que portaven pres la vila de Olot».⁸⁷ Els consellers manaren que els lladres fossin capturats a fi de recuperar els béns robats!

La documentació de la segona meitat del segle xv mostra com els problemes de moralitat que eren evidents en els convents i que tant preocupaven els consellers, no tenien el mateix ressò entre els ciutadans, els quals continuaven fent costat suportant als framenors. Tot i això, sembla que havia baixat el nombre de conventuals franciscans, si tenim en compte que els presents al capítol de l'any 1450 eren fra Rafel Simó com a guardià, fra Joan Ferrer, fra Pere

87. AHM, Vic, Cartes 2, 1450 a 1458, 1 juny 1458.

Riera, fra Antoni Fullós, fra Llorenç Bononia, fra Bartomeu Pujolars (Pugillaris), fra Pere Blanch, fra Pere Galerins, fra Francesc Romeu, fra Joan Rovira, fra Esteve Fontanet i fra Pere Peralada, és a dir un total d'onze frares, que no necessàriament representaven la totalitat del convent, el qual durant gran part de l'època medieval devia tenir uns quinze frares en total.

Mentrestant, el monestir de Santa Clara rebia una sèrie de pagaments, que consten en els llibres de Clavaries de Vic, molts dels quals foren fets directament a l'abadessa del monestir, per bé que també hi havia pagaments als framenors i als Carmelites, però amb menys freqüència. Des de 1435 fins a 1449, les quantitats que es pagaren cada mes a Santa Clara foren considerables.⁸⁸ L'any 1436, Antònia, viuda de Jaume Roura, sabater de Vic, llegà a la seva filla, Constança, monja de Santa Clara, 10 lliures amb la condició que les monges celebressin l'aniversari de la seva mort⁸⁹. En aquella època, l'abadessa era Sor Francesca Marquès (Marquesa), qui va regir el convent durant molts anys. El capítol de 1439 facilita els noms d'altres monges: Sor Isabel de Vilafranca, Sor Constança Artigues (devia ser la mateixa que Sor Constança Roura?), Sor Elionor Sa Font, Sor Antònia Rosquilles, Sor Pertocava Figueres, nomenades per a tractar d'assumptes econòmics, i també hi era present el seu procurador, fra Tomàs Marquès, germà de l'abadessa.⁹⁰

El convent de Santa Clara continuava integrat per les mateixes monges que hi havia l'any 1439. Es varen reunir per a decidir sobre l'entrada de la filla de Ramon Marquès, hostaler de Sant Sadurní de la Roca (diòcesi de Barcelona) i de la seva dona, Eulàlia, l'entrada de la qual podia aportar un dot de 50 lliures de Barcelona, una suma considerable. L'única manera que tenim de saber si fou o no acceptada és trobar el seu nom apareixia en un document posterior ja com a monja de Santa Clara, però en el cas de la filla de Ramon i Eulàlia no en queda cap constància notarial.

L'any següent, un document cancel·lat al manual notarial donava testimoni de la presència d'Elionor, la dona de l'apotecari de Vic, Jaume de Rovirola, com a resident del monestir, encara que no s'explica per quin motiu aquesta dona vivia amb les monges, ja que no

88. AHM, Vic, Clavaries 1445-1449.

89. ACF, 741, f. 32r, 27 febrer 1436.

90. ACF, 742, f. 95r 16 abril, 1439.

semblava ser ni viuda ni monja.⁹¹ El document és interessant, perquè ens facilita un exemple de les moltes dones que foren internades en un monestir per a garantir la seva seguretat. Normalment, hi devien entrar quan el seu marit havia de absentar-se durant una època o després de la mort d'aquest, però en el cas de Na Elionor, no hi cap explicació, perquè l'apotecari continuava exercint activament la seva professió a Vic. En aquesta ocasió, la comunitat rebé una quantitat de diners, bé que no sabem quants, però cal observar que en la majoria dels casos els diners que rebia el monestir eren considerables.

L'any 1443, l'abadessa era sor Francesca Almara, i la comunitat mencionava quatre monges diferents, Sor Joana Banyí's, Sor Gabriela des Mas i Sor Margarida Marquès, possiblement la germana de la monja Francesca que havia exercit com a abadessa, juntament amb Sor Isabel Arrola. Ni Sor Francesca Marquès ni la filla de Ramon Marquès es trobaven en el capítol, i els documents posteriors tampoc no mencionen el nom de Sor Francesca, la qual cosa fa pensar que devia haver mort entre 1439 i 1443.⁹² D'aquell mateix any consten dues cartes enviades de part de la reina Maria als consellers de Vic i al ministre provincial dels framenors sobre l'elecció com a abadessa de Vic de Sor Muntera, del convent de Sant Daniel de Barcelona. Sor Muntera havia estat elegida unànimement i ens diuen que no tenia cap inconvenient en anar a Vic, tot i que el ministre provincial dels framenors es negava a acceptar-la, indicant que li agradaria més una altra abadessa perquè trobava que Sor Muntera «no [era] disposta ne abil a regir e presidir».⁹³ Certament, totes les indicacions fan suposar que fou rebutjada i, probablement, va ser al final de l'any 1443 quan Sor Francesca Almara va ser nomenada.

Dos anys més tard, una monja de Santa Clara de Vic, Sor Rams, aparentment resident en el convent, fou expulsada pel ministre provincial dels framenors i fou obligada a tornar a Barcelona, sempre protestant de la manera que l'havien tractat. Ella havia professat en el monestir de Santa Clara de Barcelona i és molt probable que no hagués estat gaire temps a Vic, però és interessant remarcar que va ser el ministre provincial dels Franciscans qui va insistir que tornés posant en relleu en l'estreta relació que encara existia entre l'Orde de Santa

91. ACF, Vic, f. 90v, 743, 5 febrer, 1444.

92. ACF, Vic, 743, f. 24r, 15 juliol 1443.

93. ACA, RC 3181, f. 166v-167v, 5 abril, 1443.

Clara i el dels Frares Menors.⁹⁴ Això no obstant, i llegint entre línies, sembla que tot no estava bé en el convent de les menorettes de Vic perquè, tot i les bones relacions entre tots dos Ordes, no era gens habitual que el ministre provincial dels framenors intervingués directament en l'elecció d'una abadessa, ni que manés l'expulsió del seu convent d'una monja, a no ser que hi trobés irregularitats. Sabem que els framenors havien d'acceptar tasques que algunes vegades no els devien agradar, especialment en relació a la tutela que exercien sobre el monestir de Santa Clara, on l'any 1425 havien hagut d'intervenir en un cas difícil, el de la monja, Sor Beatriu Plassa.⁹⁵

L'any 1500, Sor Francesca Almara continuava ocupant el càrrec d'abadessa, però hem d'esperar uns sis anys més per tenir una idea del nombre de monges que residien en el monestir de Santa Clara de Vic en aquells anys. L'any 1506, Sor Francesca Almara ja no consta com a abadessa, i el càrrec fou ocupat per Sor Elisabet Merlesa. Assistien al capítol Sor Margarida Marqueta, Sor Elisabet Mir, Sor Elisabet Marca, Sor Elisabet Cabanyelles i Sor Aldonça Sorda, la qual cosa suggereix que la comunitat comptava amb unes sis monges. Creiem, no això obstant, que n'hi havia moltes més que no assistien al capítol, i que la totalitat probablement hauria estat de deu o quinze monges.⁹⁶

És precisament al començament del segle XVI quan notem un fort augment de la pobresa en el convent de framenors ja que, durant la primera dècada del segle, gairebé tots els documents es refereixen als deutes o préstecs que tenien els frares. Per exemple, encara que fra Jaume Bossat, guardià del convent durant l'any 1503, pagava els diners que devia al botiguer de Vic, Joan Bonera, i tres mesos més tard els que devia a un mercader de la mateixa ciutat, el venerable Francesc Albareda, pel vi que se li havia comprat, resultava evident que el convent no tenia suficients diners per a liquidar tots els deutes alhora.⁹⁷ El guardià també pagava els diners que li havia deixat prestats Joan Bonera per a l'obra del convent, fet que suggereix que la pràctica de gastar els diners que esperaven rebre en censals i pensions anticipadament va ser una pràctica que, finalment, els va empobrir de

94. ACA, RC 3191, f. 37v, 23 gener, 1445.

95. AHM, Vic, Cartes de 1424 a 1438, fsn, 1425.

96. ACF, Vic, 941, fsn, 27 agost, 1506.

97. ACF, Vic, 940, f. 39r, 76v-77r i 226v

tal manera que no se'n podien escapar. Indiscutiblement, aquesta va ser la pràctica seguida des de la fundació del convent de Sant Francesc de Vic, el qual, en això, no es diferenciava dels altres convents mendicants de la Corona d'Aragó. Rebien préstecs i bestretes per a poder establir la seva missió i per a fer-la funcionar, però molt sovint els resultava difícil, per no dir impossible, liquidar-los tots després.

Certament, l'esperit que regnava durant els últims anys de l'Edat Mitjana tenia poc a veure amb l'optimisme del segle XIII, i l'economia dels tres convents va ser molt precària amb el resultat de no haver d'esperar gaire temps per caure en la insolvència. Els dos convents franciscans que tanta il·lusió havien despertat entre els habitants de Vic van desaparèixer. El convent de Santa Clara va passar a les monges de Sant Domènec, les quals havien rebut el permís per a fundar un monestir a Vic l'any 1588, bé que la fundació no va ser efectiva fins al 1596. Durant els setze anys compresos entre el 1572 i el 1588, el monestir de Santa Clara encara va continuar la seva missió, però sota la cura dels framenors Observants, els quals l'any 1565 havien establert el convent de Sant Tomàs de Riudeperes en substitució del de Sant Francesc que, empobrit, desmoralitzat i amb pocs conventuals, havia hagut de tancar les portes. Segons Junyent, el convent de Sant Tomàs va ser fundat «sota la protecció del vigatà Jaume Caçador, bisbe de Barcelona, que els féu construir la nova residència en el petit monestir que havia restat abandonat «pels canonges agustinians».⁹⁸

L'any 1562, tres anys abans d'abandonar l'apostolat començat tan entusiàsticament a Vic feia més de dos segles, el convent de Sant Francesc celebrava un capítol, probablement amb la idea de liquidar tots els deutes, al qual assistiren el provincial, fra Rafel Manegat, fra Pere Falgueres, vicari, fra Joan Bernat, fra Jaume Veuballol (?), fra Joan Verdú, i fra Joan Camp. El document explica que estaven reunits per a arribar a un acord sobre el pagament de 260 lliures que els hi havien prestat per un termini de quatre anys per a pagar obres essencials fetes en el convent, més 18 lliures per a la missa celebrada diàriament pel bisbe de Barcelona en el convent de Santa Clara.⁹⁹ A més a més, havien demanat un altre préstec per a la missa diària que celebrava Mestre Francesc Casador a la capella de la beata Maria de Loreto en el convent de Sant Francesc, unes altres 18 lliures per a

98. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p.187.

99. ACF, Vic, 1270, fsn, 3 març, 1562.

l'administrador del fons destinat a sufragis per a les ànimes del purgatori, el dia 15 de novembre, i per la missa també celebrada en el monestir de Santa Clara el dia de la Concepció de la Verge Maria, a la capella de Loreto el «pròxim» dia 15 de novembre. Aquestes últimes quantitats haurien estat els honoraris que se'ls devien per raó de les misses mencionades.

Malgrat la pobresa que caracteritzava la vida dels convents al començament del segle XVI i els conflictes entre els conventuals i els observants que marcaren la vida dels framenors, Santa Maria del Carme va poder encarregar al pintor Joan Navarro que fes un retaule per al tabernacle de l'altar principal de l'església i, com a retribució, l'artista havia de rebre dues peces de llana bruneta i un ducat d'or, més les 23 lliures que els Carmelites li devien com a pagament de la seva obra, però que Pere Graell havia prestat al pintor amb la condició que fos pagats dins un any, i Joan Navarro deia que si els diners que se li havien prestat no fossin pagats en el termini d'un any, ell prometia pagar-los, segurament més tard, quan tingués prou diners per a fer-ho.¹⁰⁰

Certament, el convent de Nostra Senyora del Carme de Vic va experimentar les mateixes dificultats econòmiques que els Framenors, però va poder resistir i, durant els anys problemàtics, la intervenció del municipi de Vic en favor d'alguns priors i lectors, responia al mateix desig de tenir predicadors i religiosos que, amb la seva presència i espiritualitat, ajudessin a mantenir la pau i la tranquil·litat que tant els faltava.

En poc més de dos segles, la vida de Vic s'havia transformat i els tres convents formaren part d'aquella transformació. Malauradament, no totes les iniciatives sobrevisqueren més enllà de la primera meitat del segle XVI, però en això Vic no va ser diferent d'altres poblacions catalanes. Les dificultats de l'època, ocasionades per les epidèmies

100. ACF, Vic, 940, f. 369v-370, 14 febrer, 1505. El document estava cancel·lat, probablement per a indicar que l'assumpte estava finalitzat, però pel seu interès n'incloem un extracte aquí: «Ego Joannes Navarro, pictor civis Vicense, quia vos venerabilis Petrus Graell, mercator, civis Vicense michi tradistis quendam pannum lane bruneta precio VIII librarum, XIII solidi, 6 dinari ex una parte; et ex alia, 2 libras 5 solidi pro duobus pecis ad complimentum illarum XXII librarum per venerabilem priorem monasterium de Carmello michi promissarum pro pintando tenaculum retrotabuli altaris maioris dicti monasterii».

del segle XIV, les crisis financeres, la manca de feina, les lluites entre bàndols, els terratrèmols, la violència, i la poca moralitat visible entre els ciutadans llecs i els religiosos posaren fi a uns anys plens de promeses. La degeneració va ser especialment evident en el convent de Sant Francesc, i el final de l'Edat Mitjana semblava augurar un futur poc profitós per a Vic i per a la resta de Catalunya.

El convent de Santa Margarida tampoc no va poder continuar i va deixar d'existir l'any 1560. Les monges foren substituïdes en el segle XVII pels Trinitaris; aquest fet es va esdevenir pocs anys abans del tancament de Santa Clara per extinció del personal.¹⁰¹ Després del concili de Trento, els edificis que havien pertangut al convent de Santa Margarida van caure en mans de la diòcesi, la qual els va utilitzar com a seminari.

Fos com fos, l'esperit de Sant Francesc no es va extingir, encara que els conventuals, delmats per la baixada de moral i per la manca de vocacions van abandonar el convent de Sant Francesc i van ser substituïts, com ja hem dit, pels Franciscans Observants, els quals van establir una nova missió a Sant Tomàs de Riudeperes, i per l'Orde de Sant Domènec, que prengué possessió de l'antic convent de Sant Francesc.¹⁰²

Quan el monestir de Santa Clara de Vic fou suprimit, les monges dominiques ocuparen les dependències que tenien les Clarisses i deixaren tan sols el convent de Nostra Senyora del Carme, acompanyat més tard pel monestir de les monges Carmelites del convent de la Presentació, situat a l'entrada del poble de Gurb, com a valuós representant d'aquell esperit innovador medieval.¹⁰³ En resum, podríem dir que la trajectòria franciscana de Vic constituïa un microcosmos de la situació abismada del poble català després de la unificació de la Península sota els Reis Catòlics. Així, la gran expectació eclesiàstica i seglar de l'època de Jaume I fou seguida per la depravació i desesperança que van caracteritzar els pobles catalans a la fi del segle XV i començament del XVI, però Vic, amb la seva catedral, avui continua gaudint d'una vida eclesiàstica molt activa.

101. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, p.124, 189.

102. JUNYENT, *Ibidem*, p.187.

103. Lamentablement, tant el convent de Nostra Senyora del Carme com el monestir de la Presentació havien de tancar i ja no hi ha Carmelites a Vic, però la seva influència ha perdurat fins als nostres dies, en els noms de carrers i l'afecte del poble.